

Тема 9. Капітал. Витрати виробництва і прибуток.

1. Капітал як економічна категорія товарного виробництва. Гук ст.53.
2. Витрати виробництва: їх суть та класифікація. Поняття позики. Кредит і його види. Гук ст.53-55.
3. Валовий дохід і прибуток підприємства. Норма прибутку. Базилевич ст.302-307.
4. Кругооборот і оборот промислового капіталу. Амортизація. Гук ст.57-58.

1. Капітал як економічна категорія товарного виробництва.

Іменник «капіталіст» зустрічається вже в середині XVII ст. і позначає власників капіталу. Слово «капіталізм» пізнього проходження його запровадив Карл Маркс, який визначав капітал як самозростаючу вартість, або вартість, що приносить додаткову вартість.

Отже, етимологія терміну «капітал» фіксує деякі ключові елементи феномену: він первісно пов'язаний з грішми являє собою специфічний спосіб організації виробництва, в основі якого лежить товарообмін, коли гроші перетворюються в капітал.

Гроші стають капіталом лише тоді, коли їх пускають в обіг для наживи, тобто для одержання грошової суми більшої ніж первісно вкладена.

Якщо продаж одного товару здійснюється задля купівлі іншого, то форма товарного обігу має такий вигляд:

Т–Г–Т.

За такої форми товарного обігу в руках окремих осіб можуть сконцентруватися значні суми грошей. Виникає майнове розшарування, але воно не розкриває сутності категорії «капітал». Формулою простого товарного обміну є: **Т–Г–Т'.** Виробник продає один товар, а на виручені гроші купує інший, потрібний йому товар.

Інший економічний зміст має обіг капіталу, загальною формулою якого є **Г–Т–Г'.** Тут процес починається і завершується грошима

Тому **гроші перетворюються на капітал лише тоді, коли повертається до власника з приростом.** На цій підставі загальна формула руху капіталу має такий вигляд: **Г–Т–Г',** де

$G' = G + g$, або

$G' = G + g$, де **g** (грошенята) – приріст грошей над первісною сумою. Дані гроші вже не є посередниками товарного обміну, якими були в формулі **Т–Г–Т',** а активні творці нових грошей. Тим самим вони перетворилися в **капітал.** Отже, **капітал – це вартість яка приносить додаткову вартість.**

Капітал – це один із ключових факторів виробництва, що включає всі створені людиною ресурси, які використовуються для подальшого виробництва товарів і послуг. **Сутність капіталу** полягає у вкладенні ресурсів з метою отримання прибутку.

Форми капіталу:

- **фізичний капітал** – машини, обладнання, будівлі, інструменти.

- **фінансовий капітал** – гроші, цінні папери, інвестиції.
- **людський капітал** – знання, навички, досвід працівників.
- **соціальний капітал** – зв'язки, репутація, довіра в діловому середовищі.

Капітал підприємства – це сукупність усіх ресурсів у вартісній формі, які використовуються для здійснення господарської діяльності.

Він є основою функціонування підприємства і поділяється на:

За складом і характером використання:

Основний капітал – довгострокові активи (обладнання, будівлі, транспорт), які використовуються багаторазово й переносять свою вартість на продукцію поступово.

Оборотний капітал – повністю споживаються протягом одного виробничого циклу (сировина, матеріали, грошові кошти).

Структура капіталу – це співвідношення між різними джерелами формування капіталу.

Основні елементи структури:

Компонент	Зміст
Власний капітал	Статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток
Позиковий капітал	Кредити банків, облігації, позики, лізинг
Залучений капітал	Аванси, депозити, інші кошти, тимчасово залучені в обіг

Оптимальна структура капіталу забезпечує фінансову стійкість підприємства, зниження витрат на фінансування та зростання прибутковості.

Джерела формування капіталу підприємства

1. **Власні джерела:**
 - внески засновників (пайовий або статутний капітал)
 - прибуток, що залишається після оподаткування
 - амортизаційні відрахування
2. **Зовнішні джерела (залучені або позикові):**
 - банківські кредити
 - лізинг
 - емісія акцій або облігацій
 - інвестиції сторонніх осіб чи організацій

Капітал – це рушійна сила діяльності підприємства в ринковій економіці. Його ефективне використання й оптимальна структура є запорукою конкурентоспроможності, фінансової стабільності та динамічного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання.

2. Витрати виробництва: їх суть та класифікація.

У процесі виробництва здійснюються витрати живої та уречевленої праці. *Розрізняють витрати суспільства і витрати підприємства.*

Сукупність матеріальних витрат уречевленої та живої праці, що показує вартість виробництва того чи іншого продукту для суспільства, становить **витрати суспільства**.

Сукупність матеріальних витрат і витрат живої праці, що характеризує вартість виробництва для підприємства, є **витрати підприємства**.

Витрати суспільства виступають у формі **вартості продукції**, а витрати підприємства – **собівартості продукції**.

Класифікація витрат

За економічною сутністю:

- **зовнішні витрати (бухгалтерські)** – фактичні грошові витрати підприємства (зарплата, закупівля сировини, оренда). Це плата за ресурси постачальникам, які не належать до власників цього підприємства. Це, по суті, грошові видатки підприємства. Їх іноді називають *бухгалтерськими*.
- **внутрішні витрати (альтернативні)** – неявні витрати, наприклад, втрачені вигоди від використання власного капіталу або праці. Це **внутрішні витрати**.

За способом змінювання з обсягом виробництва:

Тип витрат	Приклад	Характеристика
Постійні (FC)	Орендна плата, амортизація	Містять видатки на утримання управлінського персоналу, страхування, охорону підприємства. Не залежать від обсягу виробництва
Змінні (VC)	Сировина, електроенергія	Охоплюють видатки на заробітну плату, сировину, електроенергію, напівфабрикати, амортизаційні відрахування. Зростають із збільшенням виробництва
Загальні (TC)	$FC + VC$	Сума постійних і змінних витрат
Середні (AC)	TC / Q	Витрати на одиницю продукції
Граничні (MC)	$\Delta TC / \Delta Q$	Додаткові витрати на виробництво 1 од.

Позика – це передача однією стороною (позикодавцем) іншій стороні (позичальнику) грошових коштів або матеріальних цінностей на умовах повернення у встановлений термін.

Позика може надаватися: **грошова** (наприклад, кредит); **натуральна** (товари, сировина тощо). Позики оформлюються договором і часто є основою для надання кредиту.

Кредит – це форма економічних відносин, за якої один суб'єкт (кредитор) надає іншому (позичальнику) ресурси у тимчасове користування з обов'язковим поверненням та, як правило, із виплатою відсотка. Кредит передбачає:

- довіру між сторонами
- визначені терміни повернення
- нарахування відсотків

Основні функції кредиту:

- перерозподіл вільних грошових коштів
- стимулювання економічного зростання
- розвиток підприємництва та споживчого попиту

Види кредиту (за різними ознаками)

1. За суб'єктами:

- **банківський** – надається банками;
- **комерційний** – між підприємствами;
- **державний** – держава як кредитор або позичальник;
- **споживчий** – фізичним особам на особисті потреби;
- **міжнародний** – між країнами або міжнародними організаціями.

2. За терміном дії:

- **короткостроковий** (до 1 року)
- **середньостроковий** (1–5 років)
- **довгостроковий** (понад 5 років)

3. За формою надання:

- **грошовий**
- **товарний**

4. За забезпеченням:

- **іпотечний** – під заставу нерухомості
- **бланковий** – без застави
- **під заставу майна або цінних паперів**

Витрати виробництва – основа формування собівартості продукції та ціноутворення.

Позика – ширше поняття, ніж кредит, включає грошову і натуральну форми.

Кредит – важливий інструмент ринкової економіки, що забезпечує рух капіталу, підтримує інвестиційну та споживчу активність.

3. Валовий дохід і прибуток підприємства. Норма прибутку.

Валовий продукт підприємства – важливий показник яким користується для аналізу його економіки. **Це – маса вироблених матеріальних благ і послуг у грошовому виразі за певний період (доба, місяць, квартал, рік і т.д.).** Він створюється працею колективу є його власністю і відображає обсяг затрат як живої, так і уречевленої праці у формі спожитих засобів виробництва й оплати праці.

Валовий продукт, який перейшов від виробника до споживача і обмінений на гроші, є реалізованим продуктом.

Валовий дохід підприємства – це загальна сума грошових надходжень, яку підприємство отримує від реалізації продукції за певний період.

Валовий дохід (ВД) = Кількість реалізованої продукції × Ціна за одиницю

Особливості: валовий дохід не враховує витрат на виробництво; це виручка підприємства; він є базою для розрахунку фінансового результату діяльності (прибутку або збитку).

Реалізований чистий продукт – це валовий дохід підприємства. Він складається із фонду оплати праці і чистого доходу.

Чистий дохід підприємства являє собою різницю між вартістю продукції за цінами її реалізації і повною собівартістю.

У господарській практиці розрізняють прибуток балансовий і чистий (розрахунковий).

Балансовий прибуток – це різниця між грошовою виручкою і повною собівартістю підприємства.

Прибуток, що залишається після сплати податків та інших платежів у бюджет, – це **чистий прибуток підприємства.**

Прибуток – це позитивна різниця між валовим доходом підприємства та його витратами на виробництво та реалізацію продукції.

Прибуток (П) = Валовий дохід – Витрати

Види прибутку:

Вид прибутку	Суть
--------------	------

Валовий прибуток	Валовий дохід мінус собівартість реалізованої продукції
Операційний	Прибуток від основної діяльності (без урахування податків і відсотків)
Бухгалтерський	Загальний прибуток, врахований у фінансовій звітності
Чистий прибуток	Прибуток після сплати податків та інших обов'язкових платежів
Економічний	Бухгалтерський прибуток мінус альтернативні витрати

Значення прибутку для підприємства: основне джерело фінансування розвитку; показник ефективності господарської діяльності; джерело виплати дивідендів та соціальних витрат; основа податкових зобов'язань (прибутковий податок).

Фактори, що впливають на прибуток: обсяг реалізації продукції; рівень витрат і собівартості; ціни на ресурси й продукцію; ефективність управління; рівень конкуренції на ринку; податкова політика держави.

Для визначення ефективності поточних витрат підприємства на виробництво продукції (робіт, послуг) застосовують *показник норми прибутку* (Π'). Формула норми прибутку має такий вигляд:

$$\Pi' = \frac{\Pi}{C} \cdot 100\% , \text{ де}$$

Π – маса прибутку від реалізації продукції;

C – собівартість.

4. Кругооборот і оборот промислового капіталу. Амортизація.

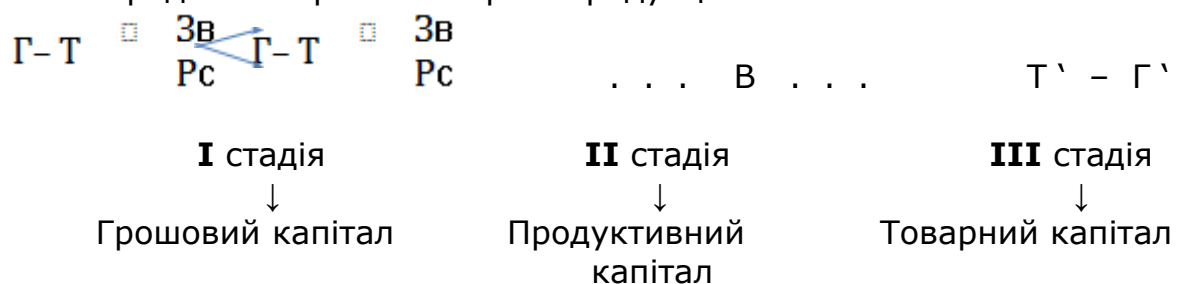
Функціонуючи за схемою Г-Т-Г', капітал безперервно повертається до своєї початкової форми, здійснюючи своєрідний рух по колу.

Реальний *кругооборот промислового капіталу* проходить **три** логічно послідовні **стадії**:

I – закупівля необхідних факторів виробництва (засобів виробництва (**ЗВ**) та робочої сили (**РС**));

II – виробництво визначеної товарної маси;

III – продаж створеної товарної продукції.

Кругооборот промислового капіталу – безперервний рух капіталу по трьох стадіях із послідовною зміною форм та поверненням у свою початкову форму у збільшеному, як правило розмірі.

Безперервний рух капіталу за логікою його кругообороту є *оборотом капіталу*.

Оборот капіталу – це безперервно повторювальний кругооборот капіталу в результаті якого авансовані кошти повністю повертаються до своєї початкової форми, це процес послідовного переходу капіталу з однієї форми в іншу в ході виробництва і реалізації продукції.

Фази обороту капіталу:

1. **Грошова фаза** – капітал у грошовій формі витрачається на придбання засобів виробництва та робочої сили.
2. **Виробнича фаза** – відбувається створення товарів і послуг.
3. **Товарна фаза** – готова продукція реалізується, капітал знову набуває грошової форми.

Завершення одного повного циклу називають **оборотом капіталу**.

Види капіталу за характером обороту:

Вид капіталу	Опис
Основний капітал	Використовується тривалий час, зношується поступово (обладнання, будівлі).
Оборотний капітал	Повністю споживається протягом одного виробничого циклу (сировина, енергія, заробітна плата).

Оборот основного капіталу завдяки багаторічному функціонуванню його матеріально-речових елементів відбувається у формі амортизації.

Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основних засобів на готову продукцію у вигляді зносу. Розрізняють *фізичне та моральне зношування* основного капіталу.

Фізичний знос – зниження споживчої вартості основних засобів через їх експлуатацію.

Моральний знос – втрата вартості через технічне старіння або появу новіших і ефективніших засобів праці.

Амортизаційні відрахування:

- частина витрат підприємства, яка накопичується для подальшого відновлення зношених основних засобів.
- відносяться на собівартість продукції.
- формують **амортизаційний фонд**.

Норма амортизації – це відсоток від вартості основного засобу, який списується щороку. Вона визначається згідно із законодавчо встановленими строками служби. *Наприклад, якщо станок коштує 100 000 грн і амортизується 10 років – щорічні амортизаційні відрахування = 10 000 грн.*

Важливість амортизації і обороту капіталу: забезпечують безперервність виробництва; дають змогу оновлювати основні фонди; впливають на рентабельність та інвестиційну активність підприємства; є частиною стратегії управління витратами.